

ZÁVĚR

Vývoj kulturních jevů a s ním spojené kulturní procesy probíhají v úzké souvislosti s životem člověka, jenž prací vytváří hodnoty, které obohacují život společnosti a jsou vkladem do pokladnice světové kultury. Vzájemné vazby mezi člověkem a kulturními projevy jsou velmi spletité a není snadné je bezesbytku poznat. Po mnoho desetiletí směřuje úsilí vědeckých pracovníků k odhalení zákonitostí, jimiž se řídí život společnosti i kulturních jevů. V tomto poznávacím procesu připadá čestné místo národopisu, jenž jako historický vědní obor sleduje život člověka a kulturní vývoj v historickém kontextu a ve vztahu k okolnímu světu. Tento postup umožňuje nejen poznat současný stav, ale i rekonstruovat minulost.

Práce, kterou uzavíráme, se zaměřila na prostředí vinařské kulturní krajiny a pokusila se odhalit její specifické rysy, jimiž se odlišuje od jiných kulturních oblastí. Volba území Moravy pro studium tradičního vinařství se ukázala jako vhodná i pro získání obecnějších poznatků.

Vinařská kulturní krajina má ve středoevropských poměrech řadu shodných znaků. Každoročně se opakující cyklus prací ve vinohradě a ve sklepě vytváří v podstatě stejnou pracovní i společenskou atmosféru, jejíž součástí se stávají i sociální vztahy a projevy duchovní kultury. Ve vývoji tradičního vinohradnictví je zřejmá obdobnost s pracovními procesy i nadstavbovými jevy jiných zemědělských odvětví. Na Moravě vystupuje tato situace o to nápadněji, že vinařství zde bylo ve většině případů jednou ze složek zemědělského hospodaření a jeho ekonomický význam nebyl v jednotlivých oblastech stejný. Nositeli typických projevů vinohradnické kultury byly na Moravě především maloroľnické vrstvy obyvatel vesnic a malých měst.

Současný obraz moravského vinařství je výsledek staletého vývoje. I když původ a počátky pěstování révy vinné na Moravě zůstávají nadále ne zcela vyjasněny, jisté je, že ve vinařství lze hovořit o staletých tradicích, jež měly období svého vzestupu i poklesu. V málokterém výrobním odvětví se po staletí udržoval celý komplex archaických kulturních projevů hmotné, sociální i duchovní povahy v takovém rozsahu, pestrosti a bohatosti, jako právě ve vinohradnictví, v jehož struktuře zjišťujeme prvky antického, středověkého i novověkého původu. Platí to nejen pro poměry na Moravě, ale i v jiných středoevropských zemích a často i v celoevropských relacích. Nejzřetelněji vystupují tyto vztahy u některých agrotechnických postupů a zejména pak ve vývoji vinohradnických nástrojů a nářadí, kde můžeme v některých případech hovořit o vývojové kontinuitě, jež byla podmíněna účelností a funkcí těchto projevů hmotné kultury. Historicky orientovaný etnografický výzkum umožňuje sledovat především kulturní projevy, jež se formovaly ve středověku a studovat jejich proměny v novověkém období. Naše analýza ukázala, že základní výrobní postupy, pracovní nástroje a nářadí se udržovaly ve vinařství od středověku až do počátku našeho století v podstatě nezměněné podobě. Rovněž ve společenských, právních a obyčejových vztazích, které dozraly na Moravě vysokého stupně rozvoje a přispěly ke vzniku specifických rysů zdejší vinohradnické kultury, jsme zjistili staleté tradice, jež jako celek napomohly k rozkvětu moravského vinařství.

Povšimneme-li si územního rozšíření vinohradnictví na Moravě v období jeho „zlatého věku“, zjišťujeme, že pěstování révy vinné bylo ve středověku rozšířeno v oblastech s nejstarším a souvislým zemědělským osídle-

ním. Toto území mělo vedle příznivých geografických podmínek i výhodnou polohu kulturní, umožňující spojení mezi východním Středomořím a oblastí porýnskou s důležitými vinařskými středisky. Tradiční moravské vinařství a projevy vinohradnické kultury mají nejvíce shodných rysů se sousedním jihozápadním Slovenskem, Dolním Rakouskem, Burgenlandem a s panonskou oblastí v Maďarsku. V řadě projevů nacházíme analogie také v Čechách, v německém Porýní i v jiných evropských zemích. Je zřejmé, že nejintenzivnější kontakty probíhaly mezi vinařstvím na Moravě a v Dolním Rakousku. Významnou úlohu tu sehrála i německá kolonizace, za níž došlo k hromadnému přílivu německých osadníků z Rakouska a Bavorska, kteří přišli na jihomoravské území se znalostí pěstování révy vinné a zakládali vinice na vhodných půdách. Česko-německé vztahy se odrážejí nejen ve vinařské terminologii, ale i v projevech hmotné, sociální a duchovní kultury vinohradníků. Žádné zřetelné stopy nezanechali v moravském vinařství kolonisté francouzští a charvátští.

Na základě rozšíření některých projevů vinohradnické kultury můžeme na Moravě vydělit tři kulturní oblasti. Nejrozsáhlejší a patrně také nejstarší tvoří území zabírající širší Brněnsko, východní Znojemsko, Mikulovsko a jihovýchodní Moravu. Tato kulturní oblast se v podstatě kryje s politickým členěním Moravy od 11. do 12. století, kdy se Morava rozdělila na část severovýchodní se střediskem v Olomouci a na část západní, která se brzy rozpadla na knížectví znojemské a brněnské. Uvedený kulturní celek se zhruba shoduje rovněž s hranicemi Hradištského a Brněnského kraje v 17. století. Druhá kulturní oblast, co do rozsahu menší než první, se shoduje s hranicemi Hradištského kraje v 17. století. Zabírá značnou část etnografické oblasti Slovácka na jihovýchodní Moravě /kromě Břeclavska/ a zasahuje do slovenského Záhoří; oba národopisné celky se vyznačovaly kulturní jednotou již v období předvelkomoravském a velkomoravském /dokládají to zejména památky archeologické a bádání jazykovědná/ a genetické souvislosti jsou zjevné též v řadě recentních projevů lidové kultury. Třetí kulturní oblast se rozpadá na ostrůvky bývalého německého osídlení na Znojemsku, Mikulovsku, Brněnsku a Vyškovsku. Vymezená kulturní rozhraní se nekryjí s hranicemi dialektů. Zatímco první celek zasahuje na území nářečí hanáckého a moravskoslovenského, druhý zabírá jen část oblasti s dialektem moravskoslovenským; poněkud jiná situace je v bývalých německých jazykových ostrůvcích.

Inovace pronikaly do tradičního vinařství na Moravě dvěma směry. Zatímco zavádění nových pracovních postupů, nástrojů a náradí šlo rychleji ve velkých vinařských závodech, nové prvky ve společenském a duchovním životě nalézaly výraznou podobu především v prostředí drobných vinohradníků, kteří byli a dodnes zůstávají také hlavními nositeli vinohradnických kulturních tradic.

Současné proměny, které prodělává naše společnost, mění životní prostředí i způsob života jihomoravských vinohradníků. Život sám prověřuje, které projevy tradice se stávají trvalou součástí formujícího se socialistického životního stylu obyvatel vinohradnických vesnic a měst. Tak jako vinař rok co rok pečuje o keř révy vinné, aby vydal co nejbohatší plody, měly by vědecký výzkum i kulturně politická praxe systematicky přispívat svými specifickými prostředky k citlivému využívání a začleňování bohatých kulturních tradic našeho lidu do současné národní kultury.